

Kamplaan 8: vervreemding, rechtsherstel en aanschaf door de gemeente, herziene versie

Vooraf

Dit is een herziene versie van de reactie op opmerkingen van dhr. Van Blankenstein, zoals die oorspronkelijk op 6 april 2022 werd geformuleerd. In de originele versie werd onvoldoende duidelijk dat het pand niet werd gevorderd op grond van het algemene vorderingsbesluit van augustus 1940, maar op grond van VO 144/1940. Dit besluit betrof specifiek vorderingen ten behoeve van de Duitse Wehrmacht, zoals eerder in het rapport *Lege Plekken* al werd gemeld.

Inleiding

In het rapport *Lege Plekken* wordt melding gemaakt van het pand Kamplaan 8. Dit is het pand in Groningen-Zuid van Joodse eigenaren dat in 1944 werd verkocht, waarop in 1949 rechtsherstel plaatsvond en dat in 1952 door de gemeente Groningen werd aangeschaft als ambtswoning voor de nieuwe burgemeester.¹ De zoon van de eigenaren in 1952 - heer B.H. van Blankenstein – reageerde in een aantal brieven op de betreffende passage in het rapport. Hij stelt vraagtekens bij de gang van zaken in de periode en de weergave daarvan. Hij vindt dat de gemeente zijn ouders ten onrechte geen woonvergunning heeft verleend. Als terugkerende Joodse eigenaren hadden zij daar moreel recht op, zo stelt hij. Bovendien heeft hij vragen ten aanzien van de gevolgde procedures bij dit pand.

Op verzoek van de gemeente Groningen worden in deze notitie de beschikbare gegevens op een rij gezet ten behoeve van een reactie. Niet alle vragen zijn ten volle te beantwoorden omdat belangrijk bronmateriaal niet bewaard is gebleven. Om toch zo veel mogelijk duidelijkheid te verschaffen, volgt een schets van de situatie rond het pand, wat achtergronden, zoals de toenmalige regelgeving omtrent vordering en huisvesting in Groningen, het proces van rechtsherstel en enige informatie over de familie die enkele jaren het pand bewoonde. Hopelijk kan dit duidelijk maken op welke wijze gebruik is gemaakt van het pand Kamplaan 8, en wat de rol was van de gemeente Groningen en burgemeester Jan Tuin bij de aankoop van dit pand in 1952.

Korte antwoorden op de centrale vragen van de heer Van Blankenstein. Deze worden in het onderstaande nader toegelicht:

1. Dhr. Van Blankenstein stelt terecht dat de bewindvoerder in november 1949 bij het rechtsherstel optrad namens de afwezige mw. H. Serphos-Menko en niet namens de nabestaanden. De nabestaanden waren wel – als de toekomstige erfgenamen – in november 1949 bij het beheer betrokken geraakt.
2. De acte van rechtsherstel was gebaseerd op een ‘minnelijke regeling’. Dit is de juridische term voor rechtsherstel die tot stand komt door overleg tussen betrokkenen. Rechtsherstel kon ook plaats vinden bij vonnis van de Raad voor het Rechtsherstel.
3. Het pand bleef tot juni 1951, tot het einde van het beheer verhuurd door het NBI. De verhuur werd voortgezet door de ‘herstelde eigenaren’. De huurder, dhr. Comello genoot huurbescherming en vertrok juni 1952 naar een ander pand. Om onbekende redenen kreeg de familie Van Blankenstein-Serphos nooit vergunning om hun huis aan de Kamplaan 8 te bewonen.
4. Het is onwaarschijnlijk dat Jan Tuin in juni 1952 op eigen gezag en zonder instemming van de eigenaren Kamplaan 8 is gaan bewonen. Zeer waarschijnlijk huurde hij de woning als privé persoon.
5. De verkoop aan de gemeente door T. van Blankenstein-Serphos van het pand in bewoonde staat was voordelig voor de koper.

¹ Maarten Duijvendak & Stefan van der Poel, *Lege plekken: Ontvreemding van Joods vastgoed en rechtsherstel in de gemeente Groningen 1940-1955*. (Rijksuniversiteit Groningen 2021), p.19. Het kadastraal perceelnummer van Kamplaan 8 is Helpman M3640. Door omnummering kreeg dit huis in 1956 no 10.

6. In een mondelinge toelichting suggereerde dhr. Van Blankenstein dat de vordering door de Duitse bezetter van het pand (in 1941) nooit werd opgeheven, en de gemeente daarom in de naoorlogse jaren nog over dit pand kon beschikken. Dit is niet het geval. De militaire vordering van het pand verviel in elk geval met het einde van de bijzondere staat van beleg op 4 maart 1946.

Kamplaan 8 tot ca 1951

Vordering

De villa aan de Kamplaan 8 in de wijk Helpman te Groningen (als twee onder één kap ontworpen door de architecten Van Wijk en Broos) werd in 1933-1934 gebouwd in opdracht van het echtpaar Serphos-Menko. Het pand op nummer 6 werd gebouwd in opdracht van de heer mr. J.H. Tromp. Het echtpaar betrok de woning in mei 1934 en woonde daar ook toen Hugo Serphos in juli 1940 overleed. In mei 1941 werd de woning gevorderd door de Duitse Wehrmacht. Dit was één van de ruim 260 panden die gedurende de oorlog in Groningen zouden worden gevorderd, waarvan circa 20 van Joodse eigenaren. In het rapport *Lege Plekken* wordt de basis van deze vordering nader besproken.²

De weduwe Serphos-Menko verhuisde volgens de woningkaart begin mei naar de Westersingel 37 en had volgens de documenten recht op een schadevergoeding van 1100 gulden per jaar voor het gebruik van haar woonhuis met inboedel. Dit bedrag werd op 30 juni 1941 op basis van de huurwaarde vastgesteld door de gemeente Groningen namens de burgemeester. Het buurpand Kamplaan 6 werd in 1944 gevorderd en kreeg als huurwaarde 1050 gulden en een aparte vergoeding voor de inventaris, van 650 gulden.³ De vergoedingen konden sterk verschillen tussen vergelijkbare panden. Waarom dit zo is, wordt niet uitgelegd in de overgebleven documenten. Bij Kamplaan 8 is geen gespecificeerde inventarislijst bewaard gebleven.

De vergoeding voor de vordering van de Kamplaan 8, in correspondentie vaak huur genoemd, werd betaald. In het algemeen vergoedden de Duitse instanties twee derde (733,33 gulden) van de huurwaarde en kwam de rest als zogenaamde 'bezettingsschade' van Schade Enquête Commissie van het Departement van Financiën, later van de gemachtigde voor de oorlogs- en defensieschaden. Uit de correspondentie blijkt dat bij één pand (Kraneweg 19), deze een derde door de gemeente als voorschot werd betaald. Om onbekende reden werd dit niet bij de andere panden genoemd. Bij Kamplaan 8 is alleen sprake van de 733,33 gulden. In al deze gevallen liepen de betalingen via de Groningse gemeenteontvanger. In een brief aan de ANBO van 23 december 1943 stellen burgemeester en secretaris dat voor Kamplaan 8 de betalingen via de gemeente zijn verlopen 'van het begin der vordering af steeds aan de voormalige rechthebbenden'. Vanaf december 1942 vond echter geen betaling meer plaats aan de Joodse eigenaren en werd aan de ANBO betaald.⁴ Deze betaling van 733,33 gulden aan de ANBO-Groningen liep door, totdat F. Beenker in februari 1944 Kamplaan 8 kocht. G. Tekelenburg van de ANBO-Groningen verzocht de gemeenteontvanger op 17 februari 1944 de resterende 'huur' zo spoedig mogelijk te betalen. Immers de de ANBO-Groningen

² Duijvendak & van der Poel, *Lege plekken*, 25-27.

³ GA toeg. 1902 Gemeentebestuur van Groningen inv. 580 Vordering van gebouwen, terreinen e.d. met afschriften, 1940-1944, letter K. met o.a. Kamplaan 6 en Kamplaan 8.

⁴ *Lege Plekken Ontvreemding van Joods vastgoed en rechtsherstel* p. 28 stelt dat de verandering aanvangt in voorjaar 1943. GA toeg. 1902 Gemeentebestuur van Groningen inv. 580 Vordering van gebouwen, terreinen e.d. met afschriften, 1940-1944, letter K. met o.a. Kamplaan 8. Gemeente bestuur aan ANBO 23 december 1943 no. 20182: vordering onroerende goederen door de Duitse weermacht inzake Kamplaan 8, Kraneweg 19, Grote Markt 52/52a en Ubbo Emmiusingel 57. Al deze vier panden stonden onder beheer van de NGV.

moest dit nog afdragen aan de NGV. Vanaf dat moment diende de gemeente de vergoeding aan de nieuwe eigenaar uit te keren, zo meldde hij.⁵

De komst van een nieuwe eigenaar veranderde niets aan het gebruik van dit pand door de Duitsers. Die vertrokken in de apriildagen 1945, maar hun plek werd vrijwel direct door Canadese militairen in genomen. De vordering en het gebruik van panden door de geallieerde militairen was gebaseerd op de 'Mutual Aid' en 'Lend and lease' regelingen en de overeenkomst tussen de geallieerden en de Nederlandse regering van 16 mei 1944. De vergoeding hiervoor werd pas vastgesteld bij besluit van 20 november 1945. Volgens het Vorderingsbesluit woonruimte van 11 september 1944 had de burgemeester de bevoegdheid een vordering te beëindigen. Zo'n besluit is niet aangetroffen. Met het einde van de staat van beleg op 4 maart 1946 vervielen alle resterende militaire vorderingen op basis van geallieerde aanschrijvingen.⁶ Dit zal ook in het geval van de Kamplaan zijn gebeurd, immers maart 1946 startte een nieuwe bewoning.

Gedwongen verkoop en verhuur

De kopers van Kamplaan 8 in februari 1944, Fokko Beenker (en zijn vrouw L.J. Beenker-Jonker) kochten vanaf 1942 via de NGV of ANBO vier panden van Joodse eigenaren. Ook kochten beiden nog zeven percelen van Joodse eigenaren via de oorlogskoper Paulus Engelhardt uit Den Haag.⁷ De panden werden verhuurd, Kamplaan 8 aan Duitse en vanaf de bevrijding ook Canadese instanties, zoals onder meer blijkt uit de akte van Rechtsherstel, bepaling 13. Over de NSB-er Beenker bestaat een CABR-dossier. Deze koper handelde met zijn aankopen op geen enkele manier 'te goeder trouw'.⁸

Registratie van wie het pand bewoonde of gebruikte is incompleet. De namen van de Duitse (en latere Canadese) personen of instanties ontbreken in het gemeentelijk materiaal over de vorderingen. Ook de dossiers inzake vordering en huisvesting van het provinciaal Militair Gezag bevat niet deze informatie.⁹ De woningkaart Kamplaan 8 van de gemeente Groningen meldt aansluitend de uitschrijving van mw. H. Serphos-Menko (17-05-1941) en de inschrijving van dhr. G.J. Comello (6-03-1946). In de tussentijd zijn geen bewoners vermeld.

Regelingen rond vordering en woningtoewijzing

De vordering en toewijzing van woonruimte was in de jaren 1940 geregeld op grond van de vooroorlogse Algemene Vorderingswet 1939 (Staatsblad no 631), en aangepast met het daaropvolgende Vorderingsbesluit van mei 1940 (Verordeningenblad 110/1940) en het

⁵ GA toeg. 1902 inv. 580 Vordering van gebouwen, terreinen e.d. met afschriften, 1940-1944, letter K. met o.a. Kamplaan 8. Het woord 'huur' werd hier gebruikt voor de schadevergoeding wegens vordering.

⁶ F.A. Helmstrijd, *Het Vorderingsbesluit Woonruimte toegelicht*. (Alphen aan de Rijn 1946), 9-10 en 49; Besluit E 103 van 11 september 1944 houdende vaststelling van het vorderingsbesluit Woonruimte, artikel 11 bepaalde dat de burgemeester een vordering kon beëindigen; Besluit F 292 van 20 november 1945 vergoeding militaire vorderingen en aanschaffingen; Besluit E 93 van 17 september 1944 houdende vaststelling van bezettingsmaatregelen, artikel 18 plaatste Verordening 85 'vestigingsbesluit' uit 1942 in de lijst C: 'voorlopig gehandhaafd'. Opgenomen in: Militair Gezag, *Herstel wetgeving. Tekstuitgave van de wettelijke regelingen uitgevaardigd met het oog op de bevrijding van Nederland*, deel 1, 338-370. De verordening no 110 uit 1940 komt in geen van de lijsten voor. De verordening no 144 uit 1940 staat op lijst B. en verviel bij de bevrijding in april 1945, zoals staat vermeld in Militair Gezag, *Herstel wetgeving*, 349.

⁷ Zie leggerartikel Helpman 1751 en leggerartikel Helpman 1752. Ook rapport Lege Plekken, bijlage 1.

⁸ Zie meer over o.a. Beenker in het te verschijnen boek van Ron van Hasselt, *Uitgesloten. Schetsen van de verloren wereld van een Joodse gemeenschap* (Amersfoort 2022). F. Beenker kocht in 1943 het pand Kamplaan 8 voor f.20.750 (zie: Hyp4. 1292/59 en cf. NA Toeg. 2.09.16, inv. 536.6, Verkaufsbücher volgnummer 6503).

⁹ Onder meer: GA toeg. 63, provinciaal Militair Gezag inv. 97 correspondentie inzake toewijzing of vordering woonruimte; inv. 146 correspondentie inzake rekeningen en huurcontracten.

Vestigingsbesluit oktober 1942 (Verordeningenblad 85/1942). De burgemeester was hierdoor gemachtigd over te gaan tot vordering van woonruimte en kon ook vestiging en verhuizing in een gemeente verbieden, indien daartoe een lokale verordening bestond. Bij de militaire vorderingen deed de burgemeester verantwoordelijkheid en was de uitvoerende administratieve taak belegd bij het gemeentelijke apparaat.¹⁰ In praktijk was het de bezetter die de panden uitkoos, voor een pand een 'vorderingsbewijs' bij de gemeente indiende en de gemeente dit verder afwikkelde.

Vanaf voorjaar 1944 werkte de gemeente Groningen aan een verordening als 'noodmaatregel' om de toestroom van evacuees en anderen te huisvesten. Naast mensen die hun huis elders dienden te verlaten, kwam een 60-tal Duitse en Nederlandse instellingen en bedrijven met hun personeel en families naar de stad. Het tekort aan woonruimte in de stad was ernstig. Groningse ambtenaren wonnen informatie in bij gemeenten met soortgelijke verordeningen, zoals Rotterdam, Haarlem en Utrecht, en meerdere concepten van de verordening werden besproken. Er werd gekozen voor een vrijwillige aanmelding van vrijkomende woonruimte, zoals in Haarlem. Verplichting was onnodig in Groningen, zo werd gesteld. Vrijkomende woonruimte in de stad werd snel bekend, immers ook de distributie van voedsel was aan adressen gekoppeld. Dit resulteerde in een voor de gemeente raadpleegbare registratie van bewoning bij het administratiebedrijf van gas en licht. De verordening maakte geen onderscheid naar de aard van het eigendom. Eigen woningbezit of verhuurde panden werden op dezelfde wijze behandeld. Formeel trad de regeling na goedkeuring van de secretaris-generaal van binnenlandse zaken op 22 februari 1945 in werking en daarmee bestond een 'doelmatige en verantwoorde toewijzing van beschikbare woonruimte' gebaseerd op een vergunningstelsel. Dit moest nadelige gevolgen voor de volksgezondheid van 'onaanvaardbare samenwoning' voorkomen. En bij het verlenen van de vergunning lette men op 'de belangen van hen, die uit hoofde van hun beroep of bedrijf te Groningen moeten wonen'.¹¹

Onderdeel van de verordening was de instelling van een gemeentelijk huisvestingsbureau. Dit bureau verleende de vergunning tot vestiging en verhuizing en kon (op eigen gezag of in overleg met betrokkenen) woonruimte opeisen en toedelen. Dit bureau werd de facto al ingesteld in april 1944 en maakte deel uit van de dienst gemeentewerken en stond aanvankelijk onder leiding van een bouwkundig opzichter. Januari 1945 werd deze vervangen door Petrus Comello, de voormalige vertegenwoordiger van de commissaris voor niet-commerciële verenigingen en stichtingen.¹² Hij en de vijf gemeentelijke ambtenaren bij dit bureau kregen toestemming ongebruikte woonruimte op te sporen en daartoe percelen te betreden. Waar formeel geen verplichte aanmelding van vrijkomende woonruimte bestond, lijkt de uitvoering hierop wel gericht te zijn.

Woningnood en woonvergunningen

In het dagelijks spraakgebruik werd deze verordening het 'verbod verhuizingen' genoemd. Het verbod loste het gebrek aan woningen natuurlijk niet op en de verwoestingen tijdens de apriildagen in 1945 verergerden de situatie. De verordening bleef bij de komst van het Militair Gezag in april 1945 dan ook gehandhaafd. Bij besluit no 2 van het Militair Gezag werd het uitgebreid tot de gehele

¹⁰ Zie F.A. Helmstrijd, *De Woonruimtetwet 1947. Staatsblad nr. H 291* (proefschrift Leiden / Alphen aan de Rijn 1948).

¹¹ GA toeg. 1841 Gemeentebestuur van Groningen (3), (1865) 1916 - 1965 inv. 204 Instelling van een 'Gemeentelijk Huisvestingsbureau'. Maatregelen betreffende verhuur, gebruik en bestemming van woningen of gedeelten daarvan in verband met de heersende woningnood. (1944 e.v.). Verordening betreffende de vestiging en verhuizing binnen de gemeente. (Vestigingsverbod), 1942-1951.

¹² Zie Duijvendak & van der Poel, *Lege Plekken*, p. 55-56.

provincie. Midden juli 1945 werd ze weer ingetrokken, terwijl voor de stad op 16 juli de gemeentelijke verordening no 6331 in werking trad.¹³

De gemeentelijke verordening van 16 juli 1945 leek sterk op de verordening van januari datzelfde jaar. Nu was er een verplichte aanmelding van vrijkomende woonruimte bij gekomen. Opnieuw omschreef art. 4 dat een vergunning voor het betrekken van een woning enkel kon worden geweigerd om redenen van hygiëne en volksgezondheid en indien 'de belangen van huisvesting van hen, die zich uit hoofde van hun beroep of bedrijf te Groningen moeten vestigen of wonen op ontoelaatbare wijze worden geschaad.' De uitvoering van de verordening beruste formeel steeds bij het huisvestingsbureau. Dit had echter zo veel werkzaamheden om handen, dat de handhaving van het vestigingsbesluit voor een jaar werd toebedeeld aan de Stichting Centraal Woningbeheer. Per 1 mei 1946 droeg dhr. Guit, op dat moment directeur van deze stichting, de taak weer over aan het gemeentelijke huisvestingsbureau. Uiteraard viel ook de woonruimte aan de Kamplaan 8 onder de verordening. Maar op grond van welke motivatie deze woonruimte aan iemand specifiek is toebedeeld of geweigerd, valt niet te achterhalen. De bewaartermijn voor archivalia betreffende de taakuitvoering van dit huisvestingsbureau bedroeg maximaal drie jaar.¹⁴

Wel valt uit de verordening op te maken dat (rijks) ambtenaren en mensen met een economisch binding met de stad voorrang hadden. Maar wat de procedure was ten aanzien van verschillende mensen met economische binding die dezelfde woonruimte wensten te betrekken blijft onhelder. Bovendien, de verordening werkte niet vlekkeloos, zo schreef het hoofd van de afdeling bevolking van de gemeente Groningen dhr. H. Burger in augustus 1945 in een vier pagina's tellende notitie aan B&W. Volgens hem was het probleem dat er geen echte sanctie bestond op het zonder vergunning vestigen of verhuizen in de gemeente. De aanwezigheid van een vergunning werd wel gecheckt bij de inschrijving in het bevolkingsregister bij de afdeling bevolking, met als gevolg dat mensen zonder vergunning zich gewoon niet inschreven. Het resultaat was dat vooral 'onverschillige en brutale mensen ... een woning betrokken'. Ruim twee jaar later, eind 1947, werd het verhuis- en vestigingsverbod ook door B&W beschouwd als een 'dode letter'. Duidelijke handhaving bleek onmogelijk.¹⁵

Woonruimtetwet 1947

De verordening bleef in werking totdat de Woonruimtetwet 1947 vernieuwing nodig maakte. Onder meer in de raadsvergadering van 22 december 1947 over de consequenties van de wet, werd scherpe kritiek geuit op het functioneren van het huisvestingsbureau. Verschillende raadsleden noemden het bureau niet tegen de problemen opgewassen. Er waren veel schrijnende voorbeelden van slechte huisvesting en er stonden 7000 mensen ingeschreven als woningzoekend. Deze mensen moesten regelmatig lang in de rij staan bij het huisvestingsbureau om met een stempeltje hun inschrijving te verlengen. Van de Woonruimtetwet 1947 werd een meer efficiënt gebruik van woonruimte verwacht. Immers de wet bepaalde dat eigenaren van woningen alleen tot verhuur konden overgaan als ook B&W vergunning hadden verleend. "Zonder dat dé gerechtigde zijn toestemming heeft gegeven en een overeenkomst van huur en verhuur heeft afgesloten met degene

¹³ GA toeg. 1841, inv. 204 Instelling van een 'Gemeentelijk Huisvestingsbureau'; brief van 16 juli 1945 aan het Militair Gezag. In GA toeg 1983 kabinet van de burgemeester van Groningen inv. 21 bemoeiingen met bestaande woningen 1945-1961 bevat een dagregister met huisvestingsproblemen in april-juni 1945.

¹⁴ GA toeg. 1336 Gemeentebestuur van Groningen inv: 166 Vernietiging van archiefstukken afkomstig van gemeentelijke organen al of niet overgebracht naar het gemeentelijke archief (1921 - 1950).

¹⁵ GA toeg. 1841, inv. 204 Instelling van een 'Gemeentelijk Huisvestingsbureau'; 'Beschouwing inzake de 'verordening betreffende de vestiging en verhuizing binnen de gemeente Groningen dd 16 juli 1945, gezien vanuit het oogpunt der Bevolkingsboekhouding. Zie ook Bijlagen bij de Handelingen Gemeente raad 1947: Voordracht 155 van B&W betreffende de toepassing der Woonruimtetwet 1947. Groningen, 2 December 1947.

die de woning wenst te betrekken, kan de woning niet daadwerkelijk in gebruik worden genomen, alleen op grond van de door Burgemeester en Wethouders verleende vergunning. Beide — d.w.z. de vergunning van Burgemeester en Wethouders en de toestemming van de gerechtigde — zijn vereist om een woning te kunnen betrekken.” Bij de uitvoeringsvoorschriften werd door de regering bepaald dat in een aantal gevallen een vergunning niet kon worden geweigerd. “Zo kunnen ambtenaren, aan wie door het bevoegd burgerlijk of Militair Gezag de gemeente als standplaats is aangewezen er aanspraak op maken, dat hun de vergunning voor het in gebruik nemen van een woning wordt verleend.” De eigenaar wiens woning op deze manier aan een gebruiker werd toegewezen, kon nu wel hiertegen in beroep bij de kantonrechter en in specifieke gevallen ook bij Gedeputeerde Staten.¹⁶ Overigens dit beroep was tevens mogelijk bij ‘dringende behoefte voor eigen gebruik’ en bij ‘onbehoorlijk gebruik’ door de bewoner. In die gevallen kon de eigenaar via een procedure bij de rechter de beschikking over de woonruimte terugkrijgen.¹⁷

In het raadsdebat op 22 december 1947 werden veel misstanden besproken en dit leidde mede tot een commissie van onderzoek naar organisatie en handelen van het huisvestingsbureau. Deze meldde in november 1948 in een verslag aan de raad dat het meeviel. De commissie had na een oproep in de pers meer klachten ontvangen over de gebrekkige huisvesting, dan over het functioneren van het bureau zelf. Tevens bleek de nieuwe directeur procedures te hebben aangepast. De commissie constateerde met voldoening, “dat haar bij dit onderzoek niet gebleken is, dat evident onjuiste of onrechtvaardige beslissingen zijn genomen.”¹⁸ In januari 1952 ontving B&W nog een rapport over de organisatie van het bureau opgesteld door een accountant. Dit verslag bevatte aanbevelingen voor verandering van de organisatie. Het betrof indeling van werkzaamheden en het meer expliciet maken van criteria voor toewijzing en urgentie per categorie woningzoekende. Het rapport adviseerde verschillende lijsten te hanteren voor rijks- en gemeenteamttenaren, mensen in het onderwijs, gerepatrieerden, TBC-gevallen en overige gevallen.¹⁹ Dit rapport kwam niet bij de raad. Wel sprak de raad regelmatig over de woningnood, de toewijzingscriteria en de inzet van noodvoorzieningen, zoals ‘Tramdorp’, waarin gezinnen tot 1958 aan de Friesestraatweg in afgedankte trams woonden. Over het gebruik van verschillende urgentielijsten stelde de raad, dat ook mensen werkzaam in de industrie soms als urgent moesten worden beschouwd. De maatregelen die volgden op de Woonruimtetwet 1947 leidden tot een toewijzingsbeleid dat verdeeld bleef over verschillende groepen en beroepen. Het is duidelijk dat G.J. Comello als rijksinspecteur voor het brandwezen volgens de regels van woningtoewijzing voorrang op anderen had, zelfs op de eigenaren van de woning, de familie Van Blankenstein-Serphos.

De registers op de ingekomen stukken bij het kabinet van de burgemeester bevatten elke maand een aantal verzoeken tot bemiddeling in zake woonruimte, conflicten over toewijzing, dan wel verzoeken om een andere woning van allerlei burgers. Meestal werden deze brieven ter afdoening bij de

¹⁶ Bijlagen bij de Handelingen Gemeente raad 1947: Voordracht 155 van B&W betreffende de toepassing der Woonruimtetwet 1947. Groningen, 2 December 1947, p 92-94; en idem: Voordracht 13 van B&W nopens benoeming van leden van de adviescommissie inzake vordering woonruimte, p. 10.

¹⁷ Helmstrijd, *De Woonruimtetwet 1947*, 71-79.

¹⁸ Bijlagen bij de Handelingen Gemeente raad 1948: 117 Rapport van de Commissie van onderzoek naar de Organisatie en de Handelingen van het Huisvestingsbureau, met advies van B&W, p. 79-82.

¹⁹ GA toeg. 1841, inv. 204 ,Instelling van een 'Gemeentelijk Huisvestingsbureau': Verificateur der Gemeente Financiën 'Organisatie Huisvestingsbureau' ingekomen 25 januari 1952.

verantwoordelijke wethouder mw. Aarsen-Jansen of bij het huisvestingsbureau neergelegd. Van de familie Van Blankenstein-Serphos is niet zo'n brief aangetroffen.²⁰

Kamplaan 8 vanaf ca 1951

Rechtsherstel en einde beheer

Het beheer over Kamplaan 8 berustte tussen 1945 en 1951 bij het Nederlands Beheers Instituut (NBI) en werd uitgevoerd door de kandidaat-notaris K. de Haan. Overwegingen bij de keuze van beheerder staan niet in het NBI-dossier en zijn evenmin bewaard gebleven in de dossiers van het Militair Gezag onder wiens autoriteit het proces van rechtsherstel startte en de aanwijzing van een beheerder plaatsvond.²¹ Wel bevat het NBI-dossier de brief van 3 juli 1945 van de Groningse advocaat en procureur N.J. Polak, waarin Tobias van Blankenstein wordt voorgedragen als bewindvoerder.²² De Haan trad vaker op als beheerder in boedels van afwezige personen en bij rechtsherstel.

De akte van rechtsherstel werd opgemaakt op 21 november 1949 bij notaris F. Gouverne.²³ Deze akte bevat de tot stand gekomen 'minnelijke regeling' tussen de partijen. Deze formele uitdrukking betekent dat de afspraken waren gemaakt in overleg tussen de partijen en niet opgelegd door de rechter. De Raad voor het Rechtsherstel toetste deze regelingen.²⁴ In de aanhef van de akte staan de partijen genoemd. De akte heeft een standaard opbouw van nietigverklaring van de koop, herleving van eventuele hypotheek en de verrekening van de kosten en baten. In de formuleringen zit regelmatig enige variatie. De opbouw en formuleringen waren gebaseerd op modellen die door de Raad voor het Rechtsherstel waren opgesteld en bekendgemaakt aan de notarissen. Het was de taak van de notaris om met de partijen een specifieke invulling te geven aan het standaard-model, vandaar de variatie in formulering.²⁵ Namens de afwezige mw. H. Serphos-Menko trad de beheerder K. de Haan op. Formeel is op dat moment nog onbekend dat zij is omgebracht. Daarnaast zijn er een vertegenwoordiger van het NBI, de oorlogskoper Beenker en een hypotheekverschaffer tevens familielid, de fabrikant Henri van Dam aanwezig. Deze laatste heeft rechtsherstel gevraagd voor de met hem aangevane hypothecaire lening.

Van belang in de regeling is art. 3 waarbij de oorlogskoper voor de periode 15 februari 1944 tot 1 februari 1945 de geïnde huren (schadeloosstelling) restitueerde, minus de door hem betaalde vaste lasten en normaal onderhoud. De huurgelden over de laatste oorlogsmaanden zijn mogelijk niet meer door hem ontvangen. Ook hier is alleen sprake van twee derde van de oorspronkelijke vergoeding, de 733,33 gulden. Waarom en sinds wanneer de door de SEC te betalen een derde niet meer werd vergoed is onhelder.

Van belang is ook art. 8 waarin de in recht herstelde eigenaar zich verbindt om eventuele nog openstaande vaste lasten te betalen. In art 13 worden nog openstaande vorderingen op o.a. de NGV

²⁰ GA toeg. 1607 Gemeentebestuur van Groningen (2) 1916-1965, Registers op ingekomen stukken kabinet burgemeester; inv no 204 t/m 210, sept 1945 tot sept 1952. Mogelijk heeft men op een andere manier gereclameerd.

²¹ GA Toeg. 63 Militair Gezag inv. 279 t/m 282 'correspondentie inzake rechtsherstel'. Inv. 281 is sprake van een De Haan die inspecteur voor rechtsherstel en beheer provincie Groningen. Of dit dezelfde is, blijft onduidelijk.

²² Aan deze brief refereert B.H. van Blankenstein in zijn notitie.

²³ Groninger archieven 2207_5977 Hyp4_1380-41: Dagregister deel 165 nummer 615.

²⁴ Zie bijvoorbeeld. W. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Rotterdam 2005) p 172 ev.

²⁵ Zie Veraart a.w. en ook R. Schütz, *Kille Mist. Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog* (Amsterdam 2016), paragraaf 'het notariaat en de praktijk van het rechtsherstel'.

door de beheerder namens de in recht herstelde partij aanvaardt. Dit is in vrijwel alle aktes het geval. Er bestond op dat moment onhelderheid over het vermogen van de stichtingen NGV en ANBO en betalingen waren vaak niet verricht in de laatste oorlogsmaanden. Op de staat van vermogen van de boedel Serphos-Menko staan de vorderingen op de ANBO-Groningen 'voor geïnde huren' als een pro memoriepost opgenomen.²⁶

Uit dezelfde staat van vermogen per 1 januari 1950 van de boedel Serphos-Menko wordt duidelijk dat T. van Blankenstein 'wiens echtgenote als de toekomstige erfgename van mevrouw H. Serphos-Menko kan worden aangemerkt, een bedrag van f.1500.—[heeft] voorgeschoten' om de kasmiddelen in de boedel aan te vullen.²⁷ Dus er bestond betrokkenheid van het echtpaar Van Blankenstein-Serphos bij het beheer van de boedel, maar dit impliceert uiteraard geen instemming met de gang van zaken.

Het beheer kon worden beëindigd nadat het overlijdensextract uit de burgerlijke stand van Groningen van mw. H. Serphos-Menco was ontvangen, dd 4 april 1951. De betalingen voor het overlijdensextract van haar zoon, Irwin Serphos uit Dordrecht (februari 1951) en de verklaring van erfrecht (mei 1949) voor haar dochter, waren reeds eerder geregistreerd in de staat van vermogen. De beheerder K. de Haan maakte per 15 mei 1951 zijn eindverslag op en werd 1 juni daaropvolgend van het beheer ontheven.

Bewoning door G.J. Comello

Eerder, in februari 1946 was de Noordelijke inspectie brandwezen overgeplaatst van Heerenveen naar Groningen. "Te dien einde gaat de huidige Rijksinspecteur, de heer Commello, (sic) in het perceel Kamplaan 8 wonen", zo meldde het *Nieuwsblad van het Noorden* die maand.²⁸ Comello woonde hier met zijn vrouw en personeel. Van zijn kinderen staat alleen zijn dochter voor een paar weken ter gelegenheid van haar huwelijk te Groningen op de woningkaart ingeschreven. Wel hield hij volgens het telefoonboek hier ook kantoor. De huurbetalingen van Gerard J. Comello werden vanaf maart 1946 ontvangen door de beheerder van het pand en zijn vermeld in de financiële verslagen opgenomen in het NBI-dossier. Hierin bevindt zich geen huurovereenkomst. De huur werd per zes maanden (vanaf 1 maart 1946) betaald en bedroeg 1200 gulden per jaar. De laatste betaling aan de NBI betrof de periode 1 september 1950 tot en met 1 maart 1951. De opheffing van het beheer is per juni 1951 (verzoek 1 april 1951, eindafrekening dd 15 mei 1951, formeel einde per 1 juni 1951).²⁹

De eerste huurbetaling (zonder de naam van de huurder) aanwezig in de financiële stukken van dhr. T. van Blankenstein betrof ook het jaar 1951 ('voor ontvangen huren, 600 gulden').³⁰ Dit moet betrekking hebben op de periode 1 maart tot en met 1 september 1951 om aan te sluiten op de NBI-administratie. Deze huur betrof in elk geval Kamplaan 8 dat voor 20.750 gulden op de vermogensstaat was geplaatst. Volgens dezelfde financiële stukken bedroegen de inkomsten uit ontvangen huren in het daaropvolgende jaar, 1952, in het totaal 1840 gulden. Dat was voor de Kamplaan 8 te Groningen en een perceel aan de Prinsestraat 1 te Enschede samen. Voor het eerst stonden beide panden op de vermogensstaat ten behoeve van de belastingaangifte van Van Blankenstein, de Kamplaan voor 30.000 en de Prinsestraat voor 36.000 gulden. De verdeling van de huurinkomsten tussen beide panden ontbreekt. Tot welke datum Comello huur betaalde en vanaf

²⁶ NA toeg. 2.09.16.13 NBI, beheersdossier 168405, Serphos-Menko, H.M., Groningen.

²⁷ NA toeg. 2.09.16.13 NBI, beheersdossier 168405, Serphos-Menko.

²⁸ *Nieuwsblad van het Noorden*, 15-02-1946.

²⁹ NA toeg. 2.09.16.13, NBI-dossier 168405, Serphos-Menko.

³⁰ GA toeg. 492 Familiearchief Van Blankenstein, inv no 32: Stukken betreffende het vermogen.

wanneer en hoeveel huur Jan Tuin betaalde, is hierlangs niet te achterhalen.³¹ Overigens, het is niet verrassend dat de waarde van het pand in het boekjaar 1952 door de accountant op 30.000 werd gesteld, 9250 gulden meer dan het jaar daarvoor. Immers dat was het bedrag waarvoor het sinds november te koop werd aangeboden.

De familie Comello

De familienaam Comello kwam een aantal malen langs en dit kan tot verwarring leiden. Volgens de woningkaart van de gemeente Groningen verbleef G.J. Comello en zijn echtgenote van 6 maart 1946 tot en met 23 juni 1952 aan de Kamplaan 8. Op die laatste datum verhuisden zij formeel naar een huurpand aan de P. Campersingel 201 (in eigendom van de familie Schönfeld). Deze Gerard Jan Comello was geboren in 1893 in de buurt van Drachten en werd in de jaren dertig commandant van de brandweer in Heerenveen en omstreken. Hij was tot zijn overlijden in 1954 actief bij de brandweer, het laatst als Rijksinspecteur van het brandwezen district V (de drie Noordelijke provincies) en in 1950 bevorderd tot commandeur 1^e klas. Bij zijn crematie te Velzen (NH) sprak de waarnemend secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken en was een bloemstuk van de Nederlandse regering aanwezig.³² Zijn weduwe plaatste een overlijdensadvertentie in het *Nieuwsblad van het Noorden*, mede namens de familie, ook namens zijn broers, behalve één: P. Comello. Gerard Jan Comello was de jongere broer van Petrus (W.) Comello. Deze P. Comello, die consequent ook zijn patroniem Willem gebruikte, was handelsreiziger in sigaren. Als NSB-er kreeg hij de functie van vertegenwoordiger van de commissaris voor niet-commerciële verenigingen en stichtingen in Groningen en werd bovendien in de laatste oorlogsmaanden 'leider' van het woningbureau in de stad. April 1945 werd hij van zijn taken ontheven en als NSB-er geïnterneerd. Over P. Comello bestaat een CABR-dossier.

Verder waren er nog twee achterneven Comello in Noordoost Nederland actief. Gerard Willem, te Amsterdam geboren, aldaar onderwijzer en later onderwijsinspecteur. Per 1 februari 1940 werd hij in Groningen inspecteur van het lager onderwijs, tijdens de oorlog door Tammens ontslagen en in 1945 herbenoemd en bleef als zodanig actief tot zijn vertrek in 1952. Hij was in Groningen mede-oprichter van de VVD.³³ De andere achterneef was de te Rolde geboren Georg Willem Comello. Deze was in zijn loopbaan journalist en als lid van de NSB, burgemeester van Dwingeloo in 1944 en 1945.³⁴ Een bemoeienis van broer Petrus W. Comello met het verblijf van Gerard J. Comello aan de Kamplaan is uit te sluiten. In 1946 was P.W. Comello niet meer verantwoordelijk voor huisvesting in Groningen.

Burgemeester Jan Tuin

Op het moment van benoeming tot burgemeester van Groningen, woonde Jan Tuin te Hoogezand aan de Noordersingel 25, in een pand van de gemeente waar hij eerder burgemeester was.³⁵ Volgens de woningkaart van de gemeente Groningen betrok Jan Tuin op 4 juni 1952 de villa aan de Kamplaan 8. Aan de verhuizing ging een zoektocht van enkele maanden naar een passende ambtswoning vooraf. Toch kwam reeds in oktober 1951 bij het kabinet van de burgemeester een eerste aanbod van woonruimte binnen. Het was een brief betreffende een 'burgemeesterswoning' van dominee Arjen van der Ziel van de Vrijgemaakte Kerk van Groningen-Zuid. En een maand later vond er correspondentie over een huurpand plaats met Ph. Wallage. Welke panden dit precies betrof is niet vermeld en ook om welke redenen men van huur afzag is niet bewaard gebleven. Deze stukken

³¹ Indien beide panden evenveel huur oprachten, had de opbrengst 2x1200 en 1x 600, dwz. 3000 gulden moeten bedragen.

³² NvhN, 01-10-1946 en zie het in memoriam in NvhN, 25-08-1954.

³³ NvhN, 09-04-1952.

³⁴ *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, 11 april 1947.

³⁵ Zie over hem: Maarten Duijvendak & Bart de Vries (eds.), *Stad van het Noorden* (2003), 247-252.

bereikten niet de agenda van B&W.³⁶ Het *Nieuwsblad van het Noorden* berichtte 30 april 1952 dat Jan Tuin per 1 juni in Helpman aan de Kamplaan 8 zou komen wonen. Blijkbaar bestond er toen overeenstemming over de huur van dit pand tussen de betrokken partijen.³⁷ Correspondentie hierover tussen Van Blankenstein-Serphos en burgemeester Tuin is niet aangetroffen in het register van ingekomen stukken van het kabinet van de burgemeester en niet vermeld in zijn privé-archief.³⁸ Dit versterkt de gedachte dat het om een privé-overeenkomst ging tussen Jan Tuin en de familie Van Blankenstein-Serphos. Overigens vermelding van zo'n privé brief tussen de stukken van het kabinet van de burgemeester was gezien de eerdere berichten van Van der Ziel niet onmogelijk geweest en ook bij de ambtsvoorganger van Tuin, werd regelmatig privé correspondentie in geschreven.

De gemeente had op grond van de Woonruimtetwet 1947 vergaande bevoegdheden. De wet beoogde leegstand te voorkomen en gaf het gemeentelijk huisvestingsbureau de mogelijkheid om bij vrijkomende woningen snel een passende huurder te vinden uit het bestand woningzoekenden. Daartoe bestonden de inschrijving als woningzoekende en de urgentielijsten met criteria. De uitvoerings-administratie van het bureau huisvesting is conform de regels niet bewaard gebleven, op één bijzonder onderdeel na. Indien de eigenaar van de woning niet 'op basis van vrijwilligheid' instemde met de nieuwe huurder, kon het hoofd van het gemeentelijke huisvestingsbureau een voorstel tot vordering doen bij B&W. Deze kon hiertoe besluiten na advies van een speciale commissie. In Groningen heeft zo'n procedure in de periode 1948 – 1963 bij vele tientallen panden plaats gehad. Twee voorbeelden met (andere) panden aan de Kamplaan mogen dit illustreren en werpt meer licht op de gehanteerde criteria en het belang van overleg in de procedure en de belangrijke rol van het huisvestingsbureau.³⁹

Zomer 1949 kwam door vertrek van de huurder de villa Kamplaan 4 vrij. Het gemeentelijk huisvestingsbureau stelde voor als nieuwe bewoners de geneesheer-directeur van het diaconessen ziekenhuis met zijn vrouw en vier kinderen. Echter de eigenaresse weigerde want zij was voornemens de woning te verkopen. In dit overleg kon het huisvestingsbureau met de eigenaresse geen overeenstemming bereiken over de beoogde koper (de potentiële bewoner), en het hoofd van het bureau stelde op 17 juni 1949 voor het pand te vorderen voor het genoemde gezin. B&W besloot 2 augustus 1949 de gehele woonruimte voor onbepaalde tijd te vorderen, na raadpleging van de vaste commissie van advies inzake vordering. Negen jaar later speelde weer zo'n procedure in de Kamplaan, nu bij nummer 5. De bewoner vertrok naar Haren en het huisvestingsbureau stelde de eigenaar voor de woning te verhuren aan de nieuwe hoogleraar economische geschiedenis en zijn vrouw en vier zonen. Ook hier weigerde de eigenaar, aangezien deze de woning in lege staat wenste te verkopen. Overleg leidde niet tot een oplossing, er bleek geen koper voorhanden en binnen een maand, op 3 september 1958, stelde het hoofd van het huisvestingsbureau aan B&W voor het pand te vorderen. B&W besloot na een unaniem advies van de vaste commissie inzake vordering en de eigenaar kreeg op 26 september 1958 een 'lastgeving' tot de vordering van het pand voor onbepaalde tijd.

³⁶ GA toeg. 1607 Gemeentebestuur van Groningen 1916-1965, kabinet burgemeester; inv no 209; Volg.no. 1294, ds. A. van der Ziel, 13-10-1951 en volg.no. 1535, Ph. Wallage, 14-11-1951. Mogelijk betrof het de panden die zij zelf huurden, resp. de Verlengde Oosterstraat 11 en Nassaulaan 1.

³⁷ NvhN, 30 april 1952, 'Burgemeester Tuin wordt Helpenaar'.

³⁸ GA toeg. 3043, Archief Jan Tuin, 1919 – 1972.

³⁹ GA toeg. 1841, inv. 385-c, Vorderingsbesluit woonruimte 1947. Dit dossier bevat vele tientallen vorderingen alfabetisch op straatnaam; Ga toeg. 1841, inv.384 Benoeming van een commissie van advies inzake vordering van woonruimte. Deze commissie bestond uit vijf personen, o.a. een bestuurslid van de vereniging van huiseigenaren "Door Eendracht Sterk", een directeur van een hypotheekbank en een lid van de raadscommissie Volkshuisvesting. De samenstelling werd jaarlijks door de raad bepaald.

De gemeente gebruikte dit vorderings-instrument ten behoeve van ingeschreven woningzoekenden als het overleg over bewoning met de eigenaar geen resultaat kreeg. Oordelend naar de gebruikte overwegingen in de procedure waren de status van inschrijving, de omvang van het gezin en het beroep van de vader daarbij belangrijke criteria. Het beroep valt te zien als indicator van welstand. Tevens waren de omvang en huurwaarde van de woning belangrijke gegevens. Voor deze verzamelde criteria werd in de correspondentie het begrip 'passend' gebruikt. Ook een eventuele koper (voor eigen gebruik) diende te 'passen' bij de woning.

Of er in april 1952 ten aanzien van de Kamplaan 8 overleg is geweest, kunnen we niet met zekerheid vaststellen, maar lijkt gezien het bovenstaande waarschijnlijk. Wellicht is uit het feit dat Kamplaan 8 niet is gevorderd op basis van de Woonruimtetwet 1947, af te leiden dat er overeenstemming werd bereikt.⁴⁰ T. van Blankenstein maakte in zijn memoires geen expliciete melding van overleg. Hij stelt dat 'de burgemeester van Groningen Jan Tuin [in dit huis] was ondergebracht' en het huisvestingsbureau hen als bewoners weigerde, zonder duidelijke motivering. In de getypte tekst van de memoires staat '... een bepaalde motivering hiervoor kan ik me niet herinneren ...', de laatste woorden doorgehaald en met balpen vervangen door 'gaf men niet.' Naar zijn oordeel, zo schreef hij verder '[had] de gemeente beslag gelegd op deze villa en ik heb altijd een sterk vermoeden gehad dat men ons gezin niet passend vond daar. We verkochten daarop voor fl. 33.000 Kamplaan 8 in de loop van 1953 aan de gemeente zodat burgemeester Tuin er kon blijven wonen.'⁴¹

De vraag waarom de familie Van Blankenstein geen woonvergunning kreeg blijft onbeantwoord. Ze zullen bij het proces van rechtsherstel en beëindiging van het beheer door het NBI dit hebben aangevraagd, wellicht weer bij het vertrek van Comello in 1952. Of het gemeentelijke huisvestingsbureau negatief beschikte, en daarmee het gezin Van Blankenstein impliciet 'niet passend vond' is onwaarschijnlijk. Het gezin bestond immers uit zes personen, en als professeur noteerde Van Blankenstein 'verftechnicus'.⁴² Echter op grond van de criteria voor toewijzing van woonruimte ging een (rijks) ambtenaar voor. Uit zijn toevoeging in de memoires 'gaf men niet' valt af te leiden dat er een vorm van overleg is geweest. Voor zover valt na te gaan is er door Van Blankenstein geen beroep aangetekend tegen dit besluit van het huisvestingsbureau op grond van de 'behoefte voor eigen gebruik'.

Op 7 november 1952 tekende T. van Blankenstein een formele opdracht aan makelaar J.L. la Gro tot verkoop van Kamplaan 8. Een week eerder al zond deze makelaar een brief aan B&W van Groningen, waarin het schreef "...dat ons de Verkoop is opgedragen van de helft van de dubbele Villa met tuin en Garage Kamplaan 8, bewoond door onze Burgemeester, de Heer J. Tuin. Koopprijs f 30.000. Dit is een zeer lage prijs."⁴³ In de formele machtiging tot verkoop aan de makelaar stelde de eigenaar een termijn van twee maanden, het aanbod aan de gemeente gold tot en met 12 januari 1953. B&W gingen, zoals vermeld, snel op dit aanbod in. Op 4 november was het voorstel reeds kort onderwerp van gesprek in de commissie financiën waar de voorzitter, wethouder J. de Wilde mede deelde dat dit het perceel was dat 'door de burgemeester wordt bewoond' en de prijs van fl. 30.000 'laag is te achten. B. en W. zouden tot koop willen zien overgaan'. Bij de commissie bestond tegen de aankoop

⁴⁰ Helmstrijd, *Woonruimtetwet 1947*, p. 100-101 merkt op dat vordering ook kan plaatsvinden ten behoeve van een woning voor een burgemeester zelf.

⁴¹ GA toeg 492, inv. 28, 'Memoires van T. van Blankenstein betreffende zijn familie en de firma R. Kranenburg 1855-1965'. De memoires werden in de jaren 1980 op papier gesteld.

⁴² Onder meer bij de formele opdracht tot verkoop en idem bij koopovereenkomst in 1953 van het huis aan de Verlengde Hereweg 132 liet Van Blankenstein 'Verf-technicus' als beroep noteren. Leggerartikel Helpman 2125.

⁴³ GA toeg.1841 Gemeentebestuur van Groningen 1916 - 1965 inv. 952, nr.39. Aankoop van het perceel Kamplaan 8.

geen bezwaar.⁴⁴ De haast van de gemeente was begrijpelijk, gezien de door verkoper gestelde termijn en een eventuele andere koper, die wellicht op grond van de wens tot eigen bewoning, de huur aan de burgemeester zou kunnen opzeggen. Deze dreiging was onderdeel van de argumentatie in het raadsvoorstel tot aanschaf van de woning.

De mogelijke aankoop van Kamplaan 8 werd op 10 november 1952 in B&W besproken, en kwam daar ter tafel met positief advies van de commissie financiën. B&W besloot een raadsvoorstel plus wijziging van de begroting voor te bereiden.⁴⁵ Bij de bespreking in de gemeenteraad van 1 december 1952 was er toelichting en discussie over het voorstel tot aankoop. Een aantal raadsleden uitte een voorkeur voor een huis in of nabij het centrum, waar de burgemeesters meestal woonden.⁴⁶ De afstand tussen Grote Markt en de Kamplaan werd te groot geacht. De verantwoordelijke wethouder mw. Aarsen-Jansen merkte op, dat het acht maanden had geduurd voordat een woning was gevonden en B&W was tevreden met het resultaat. Zij verwees daarbij naar de eveneens lastige zoektocht naar woonruimte voor de nieuwe gemeentesecretaris dhr. Mr. M. Troostwijk eerder dat jaar. Verdere discussie vond niet plaats en de raad stemde in.⁴⁷ Ook werd de koopovereenkomst goedgekeurd door het Prijzenbureau voor Onroerende zaken in het Ambtsgebied Groningen, die toezag op de prijsvorming van koopwoningen. Na de koop werd het beheer van de woning overgedragen aan de Stichting Centraal Woningbeheer. Deze stichting verzocht de gemeentelijke huurcommissie 'een geldende huurprijs' vast te stellen om de ambtswoning te verhuren aan de burgemeester.⁴⁸ Na Jan Tuin zouden ook zijn opvolgers, Jan Berger en Harm Buiten, nog van dit pand gebruikmaken.

Er is een 10 procent verschil in de koopsom 30.000 gulden en de prijs zoals Van Blankenstein zich dertig jaar later herinnerde bij het schrijven van zijn memoires (fl. 33.000). In het algemeen is de verkoopprijs van een verhuurd pand lager dan de koopprijs van eenzelfde huis in lege staat. Het prijsverschil kan op verschillende manieren worden berekend. Uit de bronnen valt niet op te maken of, en hoe, dit in deze situatie is gedaan. Helder is dat het buurpand, Kamplaan 6, in 1954 werd verkocht in lege staat voor f 40.000, dat is ruim dertig procent meer.⁴⁹

De familie Van Blankenstein-Serphos kocht datzelfde jaar (1953) op een publieke veiling het pand Verlengde Hereweg 132 voor 27.000 gulden, dat zij die zomer betrokken.⁵⁰ Vanaf dat moment woonden ze om de hoek bij de gemeentesecretaris mr. Maurits Troostwijk, die een jaar eerder op de Savornin Lohmanlaan was komen wonen. In de memoires van T. van Blankenstein werd hij 'een

⁴⁴ GA.Toeg. 1387, inv. 11, commissie van financiën, notulen 4 november 1952, punt 4.

⁴⁵ GA toeg. 1607 Gemeentebestuur van Groningen (2), inv. 185 Agenda B&W; 10 november 1952: 13. 'Schrijven van de raadsc. voor de Financiën d.d. 4 Nov. 1952 nopens aankoop perceel Kamplaan 8'. In de marge: 'raadsvoordracht gereed maken (met Secr. bespreken).'

⁴⁶ De drie hieraan voorafgaande burgemeesters huurden een villa aan het Zuiderpark, daarvoor woonden de meeste burgemeesters rond de Ossenmarkt. Zie bijvoorbeeld: Beno's Stad no. 363, Ambtswoningen Groninger burgemeesters (4-6-2009) <https://www.youtube.com/watch?v=JbU3vHpSYwU>.

⁴⁷ Zie Handelingen Gemeenteraad 1 december 1952, p 116 en de bijlagen voordracht van B&W 133 'nopens aankoop perceel Kamplaan 8 en aanwijzing daarvan als ambtswoning.' en Voordracht van B&W 484 'nopens aankoop van het perceel de Savornin Lohmanlaan 40 en aanwijzing daarvan als ambtswoning. Groningen.

⁴⁸ GA toeg.1841, inv. 952, nr.39. 'Aankoop van het perceel Kamplaan 8'.

⁴⁹ Vaak wordt bij verkoop in verhuurde staat 70 procent van de leegwaarde (de executiewaarde) als een redelijke prijs gezien, terwijl de hedendaagse belastingheffing uitgaat van een leegwaarde ratio van tussen de 45 en 85 procent. Het bedrag van f. 40.000 is te vinden in Hyp4 1494/1. Bij oplevering bedroegen de kosten voor de percelen resp. f 5.652,50 voor 6 (Hyp4 1141/103) en f 5.651 voor 8 (Hyp4 1143/25). Het perceel van no 6 is een paar centiares groter.

⁵⁰ GA toeg 492, inv. 28 'Memoires van T. van Blankenstein'; Leggerartikel Helpman 2125.

goede persoonlijke vriend' genoemd en ook met burgemeester Jan Tuin ontstond, volgens dezelfde bron, een vriendschappelijke relatie.

Afrondende opmerkingen

Op verschillende pagina's in de brieven van B. van Blankenstein is een onderliggende argumentatie aanwezig die toe redeneert naar een uitkomst. Geparafraseerd luidt deze: het pand Kamplaan 8 kan beschouwd worden als ideale ambtswoning voor hoge ambtenaren; daarom gevorderd voor Duitse (hoge) officieren; kreeg door vordering een 'publieke bestemming'; daarom bewoond door een hoge brandweerman; en daarom de nieuwe ambtswoning van de burgemeester. Deze gedachtegang vindt geen steun in de bronnen; de vordering ten behoeve van de Wehrmacht gaf het pand geen publieke functie en in het perspectief van het gemeentebestuur was Kamplaan als burgemeesterswoning niet ideaal. Daarom ook het besprokene dat als er een andere woning beschikbaar kwam, die zonder meer als ambtswoning bestempeld kon worden.

Met grote waarschijnlijkheid kan worden vastgesteld dat het huisvestingsbureau en Jan Tuin als potentiële huurder vóór 30 april 1952 overeenstemming bereikten met de eigenaren van Kamplaan 8 over de verhuur van het pand aan Tuin, ingaande 1 juni 1952. Hiervoor moet het de gemeente dus een vergunning voor hebben afgegeven. Maar een bewijs op schrift is niet bewaard gebleven. Tuin werd gedurende zijn 14-jarige ambtsperiode een populaire burgemeester. Bij zijn afscheid werd hij getypeerd als 'evenwichtig', 'weloverwogen', 'vriendelijk' en wellicht wat weinig 'dynamisch'.⁵¹ Het is de vraag of hij deze reputatie zou hebben gekregen wanneer hij zijn burgemeesterschap was begonnen met een dubieuze verwerving van een villa aan de Kamplaan. Immers in deze jaren was de woningnood zo'n belangrijk en politiek beladen vraagstuk dat een burgemeester die de woningtoewijzingsregels omzeilde, politieke schade had opgelopen. De oppositie tegen het gemeentelijk huisvestingsbeleid had daar gebruik van gemaakt, en daar is in de raadsnotulen of pers geen aanwijzing voor.⁵²

De morele vraag of aan de nabestaanden van de mevrouw Serphos-Menko, het gezin Van Blankenstein-Serphos, direct een woonvergunning had moeten worden verleend is lastig te beantwoorden. We zijn nu, in 2022, wellicht geneigd tot een bevestigend antwoord. In de naoorlogse jaren lag dit anders. Er was ernstige woningnood en het beleid was dat ambtenaren voorrang hadden voor de hun passende woningen. Men wenste geen onderscheid te maken tussen oorlogsslachtoffers bij toewijzing van de schaarse woningen. Toch dient bij dit beeld wel een kanttekening te worden geplaatst. In de weken direct na de bevrijding eigende tal van mensen zich woningen toe, onder meer huizen van op dat moment geïnterneerde NSB-ers. Een geordende woningtoewijzing, op grond van geldende regelingen, was nog niet effectief in de bevrijdingsmaanden en de zomer 1945. De situatie was chaotisch. Er bestaat een veelzeggende dagregister, door een ambtenaar bijgehouden van 18 april tot en met 6 juni 1945 ten behoeve van de burgemeester, waaruit de chaotische toewijzing en toe-eigening van woonruimte blijkt en de manier waarop reglementering langzaam praktijk werd. Voorrang kregen op dat moment de uit hun woning gezette spoorwegambtenaren en mensen uit de illegaliteit. Maar soms bleken ook anderen met goede contacten succes te hebben.

⁵¹ Duijvendak & De Vries (eds.), *Stad van het Noorden*, 251-152.

⁵² De CPN, een belangrijke oppositiepartij in de Groningse gemeenteraad, repte niet over de Groningse burgemeesterswoning. In *NvhN* en in het blad *De Waarheid* werd er verder niet over geschreven.

Voor de meeste mensen duurde het lang en was het resultaat vaak anders dan gewenst.⁵³ Een extra strikte toepassing van de regels voor woningtoewijzing is in reactie hierop begrijpelijk.

Het is mogelijk, maar moeilijk vast te stellen, dat het echtpaar Blankenstein-Serphos zich gedwongen voelden het pand Kamplaan 8 aan Jan Tuin te verhuren en het vervolgens aan de gemeente te verkopen. Dhr. Van Blankenstein jr. stelt nadrukkelijk dat er geen financiële redenen waren om de woning te verkopen, de financiële administratie van zijn vader geeft geen aanleiding tot zo'n suggestie. In elk geval betrof het geen gedwongen verkoop zoals de ANBO of NGV die organiseerden op basis van de Duitse verordeningen. Wel betekende de verkoop in verhuurde staat, zeer waarschijnlijk, voor hen een lagere opbrengst uit deze verkoop.

⁵³ GA toeg.1983, inv. 21, kabinet van de burgemeester van Groningen, stukken betreffende bemoeiingen met bestaande woningen, 1945-1961. Dagregister van mr. J.F. Jansen ten behoeve van de burgemeester, 18 april - 6 juni 1945.